

Fuad Mayıs ADGÖZƏLOV

Azərbaycan Turizm və Menecment Uneversitetinin magistrantı

E-mail: adgozelov.fuad.2401@atmu.edu.az

AZƏRBAYCANDA TURİZM SEKTORUNUN DAYANIQLI İNKİŞAFINDA BEYNƏLXALQ NƏQLİYYAT LAYİHƏLƏRİNİN STRATEJİ ƏHƏMİYYƏTİ

Xülasə

Müasir dövrdə Azərbaycanın qeyri-neft sektorunun inkişaf strategiyasında turizm və logistika sahələrinin paralel yüksəlişi xüsusi aktualıq kəsb edir. Bu məqalə Azərbaycanın turizm sektorunun dayanıqlı inkişafında beynəlxalq nəqliyyat dəhlizlərinin və irimiqyaslı infrastruktur layihələrinin oynadığı strateji rolu kompleks şəkildə tədqiq edir. Tədqiqat zamanı statistik göstəricilərin və strateji sənədlərin təhlili əsasında infrastruktur investisiyalarının turizm gəlirlərinə multiplikativ təsiri müqayisəli şəkildə öyrənilmişdir. Tədqiqat işində ölkənin Avrasiya məkanındakı geostrateji mövqeyindən irəli gələrək "Şimal-Cənub", "Şərq-Qərb" (Orta Dəhliz) kimi transmilli nəqliyyat marşrutlarına inteqrasiyasının turizm axınına təsiri təhlil olunur. Xüsusilə, Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu, Ələt Beynəlxalq Dəniz Ticarət Limanı və işğaldan azad edilmiş ərazilərdə inşa olunan yeni beynəlxalq hava limanlarının turizm marşrutlarının şaxələndirilməsindəki rolu qiymətləndirilir. Bununla yanaşı, Zəngəzur dəhlizinin açılması perspektivlərinin regional turizm marşrutlarının inteqrasiyasına və vahid turizm məkanının formalaşmasına verəcəyi töhfələr də araşdırma obyektinə daxil edilmişdir. Məqalədə əsaslandırılır ki, müasir nəqliyyat infrastrukturunun formalaşması yalnız yükdaşımaları deyil, həm də sərnişin mobilliyini artıraraq turizm xidmətlərinin əlçatanlığını təmin edir. Nəticə etibarilə, beynəlxalq nəqliyyat layihələrinin Azərbaycanı sadəcə tranzit ölkə deyil, həm də global turizm hub kimi formalaşdırdığı və bu iki sektorun sinerjisinin dayanıqlı iqtisadi artım üçün strateji əhəmiyyət kəsb etdiyi sübuta yetirilir.

Açar sözləri: Azərbaycan turizmi, beynəlxalq nəqliyyat dəhlizləri, dayanıqlı inkişaf, logistika infrastrukturunu, Orta Dəhliz, iqtisadi şaxələndirmə, regional inkişaf.

UOT: 338.48:656

JEL: L83, R40, Q01, R11

DOI: <https://doi.org/10.54414/SOLC1685>

Giriş

Müasir global iqtisadiyyatda turizm sektoru, ölkələrin iqtisadi artımını sürətləndirən, məşğulluğu təmin edən və infrastrukturun inkişafını stimullaşdıran əsas sahələrdən biri kimi çıxış edir. Turizmin dayanıqlı inkişafı isə bilavasitə nəqliyyat infrastrukturunun səviyyəsi, əlçatanlığı və inteqrasiya imkanları ilə sıx bağlıdır. Nəqliyyat və turizm bir-birini tamamlayan iki strateji sahə olaraq, ölkənin beynəlxalq rəqabət qabiliyyətini müəyyən edən əsas amillərdəndir.

Son illərdə Azərbaycan Respublikasının həyata keçirdiyi iqtisadi islahatların əsas hədəfi iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi və qeyri-neft sektorunun inkişaf etdirilməsidir. Bu

strategiyada turizm sektoru prioritet istiqamətlərdən biri kimi müəyyən edilmişdir. Lakin turizm potensialının tam reallaşdırılması yalnız daxili infrastrukturun deyil, həm də ölkənin beynəlxalq nəqliyyat şəbəkəsinə effektiv inteqrasiyasından asılıdır. Azərbaycanın Avropa və Asiya qitələrinin kəsişməsində yerləşməsi, tarixi İpək Yolunun bərpası istiqamətində görülən işlər və ölkə ərazisindən keçən transmilli nəqliyyat dəhlizləri ("Şimal-Cənub", "Şərq-Qərb" və s.) bu baxımdan unikal imkanlar yaradır.

Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu, Ələt Beynəlxalq Dəniz Ticarət Limanı və yeni hava limanlarının inşası kimi irimiqyaslı layihələr təkə yükdaşımaların həcmi artırır, həm də

sərnişin axınının mobilliyini təmin edərək turizm destinasiyalarına çıxışı asanlaşdırır. Bu layihələrin strateji əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, onlar Azərbaycanı sadəcə tranzit ölkə kimi deyil, həm də qlobal turizm marşrutlarının mühüm dayanacaq nöqtəsi kimi formalaşdırır.

Bununla belə, beynəlxalq nəqliyyat layihələrinin turizm sektoruna təsiri əksər hallarda yalnız logistik və ticarət kontekstində araşdırılmış, turizmin dayanıqlı inkişafındakı rolu isə nisbətən az tədqiq edilmişdir. Bu zərurətdən irəli gələrək, təqdim olunan məqalədə beynəlxalq nəqliyyat dəhlizlərinin və infrastruktur layihələrinin Azərbaycan turizminə strateji təsirləri təhlil edilir. Tədqiqatın əsas məqsədi nəqliyyat infrastrukturunun modernləşdirilməsinin turizm xidmətlərinin keyfiyyətinə, regionların inkişafına və ölkənin turizm brendinin güclənməsinə verdiyi töhfəni qiymətləndirməkdir.

Nəzəri yanaşma

Turizm sənayesinin inkişafı ilə nəqliyyat infrastrukturunu arasındakı qarşılıqlı əlaqə iqtisadi ədəbiyyatda geniş tədqiq olunan mövzulardan biridir. Nəzəri baxımdan, nəqliyyat sadəcə turistlərin bir nöqtədən digərinə hərəkətini təmin edən vasitə deyil, həm də turizm məhsulunun ayrılmaz tərkib hissəsi və destinasiyanın (turizm məkanının) cəlbediciliyini artıran əsas amildir. B. Prideaux qeyd edir ki, nəqliyyat sistemi turizm destinasiyasının inkişafında "körpü" rolunu oynayır; əgər nəqliyyat şəbəkəsi səmərəsizdirsə, hətta ən yüksək potensiala malik turizm bölgələri belə bazarda rəqabət apara bilməz [1, s.56].

Dayanıqlı turizm inkişafı kontekstində nəqliyyatın rolu daha da strateji əhəmiyyət kəsb edir. Beynəlxalq tədqiqatlara əsasən, nəqliyyat infrastrukturunu (hava limanları, dəmir yolları, magistral yollar) regionların iqtisadi inteqrasiyasını sürətləndirir və "multiplikativ effekt" yaradır. Khadaroo və Seetanah öz tədqiqatlarında sübut edirlər ki, nəqliyyat infrastrukturuna qoyulan hər 10%-lik investisiya artımı, uzunmüddətli perspektivdə turizm axınının təxminən 3-5% artmasına səbəb olur [2, s.104]. Bu yanaşma, Azərbaycan kimi tranzit potensialı yüksək olan ölkələr üçün xüsusilə aktualdır.

Müasir iqtisadi nəzəriyyələrdə "Nəqliyyat Dəhlizləri" anlayışı turizm axınlarının idarə olunmasında xüsusi yer tutur. Asiya İnkişaf Bankının (ADB) hesabatlarına görə, Orta Dəhliz (Middle Corridor) və CAREC kimi beynəlxalq layihələr təkcə yükdaşımaları deyil, həm də "İpək Yolu Turizmi"nin canlanmasını hədəfləyir. Dəhlizlərin inkişafı, marşrut üzərində yerləşən şəhərlərin "tranzit dayanacaqdan" "turizm mərkəzinə" çevrilməsinə şərait yaradır [3, s.22].

Bununla yanaşı, dayanıqlı inkişaf prinsipləri tələb edir ki, beynəlxalq nəqliyyat layihələrinin icrası zamanı ekoloji tarazlıq qorunsun. Ümumdünya Turizm Təşkilatının (UNWTO) yanaşmasına görə, multimodal nəqliyyat sistemlərinin (məsələn, hava limanından dəmir yoluna keçid) tətbiqi turistlərin səyahət vaxtını azaldır və karbon emissiyasını minimuma endirir ki, bu da "yaşıl turizm" konsepsiyasına uyğundur [4, s.15]. Azərbaycanlı iqtisadçı alimlər də nəqliyyat-logistika infrastrukturunun turizmin şaxələndirilməsindəki rolunu vurğulayırlar. Xüsusilə, işğaldan azad edilmiş ərazilərdə yeni hava limanlarının və Zəngəzur dəhlizinin açılması perspektivləri, regional turizmin inkişafı üçün yeni nəzəri və praktiki imkanlar formalaşdırır [5, s.48].

Turizm sənayesinin inkişafı ilə nəqliyyat infrastrukturunu arasındakı qarşılıqlı əlaqə iqtisadi ədəbiyyatda geniş tədqiq olunan mövzulardan biridir. Nəzəri baxımdan, nəqliyyat sadəcə turistlərin bir nöqtədən digərinə hərəkətini təmin edən vasitə deyil, həm də turizm məhsulunun ayrılmaz tərkib hissəsi və destinasiyanın (turizm məkanının) cəlbediciliyini artıran əsas amildir. B. Prideaux qeyd edir ki, nəqliyyat sistemi turizm destinasiyasının inkişafında "körpü" rolunu oynayır; əgər nəqliyyat şəbəkəsi səmərəsizdirsə, hətta ən yüksək potensiala malik turizm bölgələri belə bazarda rəqabət apara bilməz [1, s. 56].

Nəqliyyatın turizmə təsiri üç əsas nəzəri müstəvidə təhlil edilir:

1. Əlçatanlıq (Accessibility) Amili: Nəqliyyat infrastrukturunu turizm məkanının coğrafi məsafəsini iqtisadi mənada qısaldır. Yüksək keyfiyyətli beynəlxalq nəqliyyat əlaqələri turizm bazarlarını şaxələndirməyə və uzaq mənbə bazarlarından gələn turist axınını

cəlb etməyə imkan verir. Bu, həm də regional və beynəlxalq turizm bazarlarında rəqabət qabiliyyətinin əsas göstəricisidir [2, s.832].

2. Məhsulun Qiyməti və Vaxtı Amili: Nəqliyyat layihələri səyahət xərclərini azaldır və səyahət müddətini qısaldır. World Bank tərəfindən aparılan tədqiqatlar göstərir ki, Orta Ticarət və Nəqliyyat Dəhlizində (Orta Dəhliz) səyahət vaxtının yarıya endirilməsi həm yükdaşımaların, həm də turizm axınlarının kəskin artımına səbəb olur [7, s.12]. Bu effektivlik turizm məhsulunun ümumi qiymətini turist üçün daha cəlbedici edir.

3. Yerli İqtisadiyyata Multiplikativ Təsir: Nəqliyyat infrastrukturunu turizm sektoruna birbaşa təsir etməklə yanaşı, həm də yerli iqtisadiyyatı dəstəkləyir. Khadaroo və Seetanah öz tədqiqatlarında sübut edirlər ki, nəqliyyat infrastrukturuna qoyulan hər 10%-lik investisiya artımı, uzunmüddətli perspektivdə turizm axınının təxminən 3-5% artmasına səbəb olur [2, s.104]. Bu artım yeni iş yerlərinin açılmasına, turizm obyektlərinin (otellər, istirahət mərkəzləri) inkişafına və regionların gəlir bazasının genişlənməsinə səbəb olur.

Dayanıqlı inkişaf kontekstində nəqliyyatın strateji rolu

Dayanıqlı turizm inkişafı kontekstində nəqliyyatın rolu daha da strateji əhəmiyyət kəsb edir. Beynəlxalq turizm təşkilatları (UNWTO, OECD) nəqliyyat sistemlərinin planlaşdırılmasını yalnız iqtisadi deyil, həm də ekoloji və sosial dayanıqlıq prinsiplərinə uyğunlaşdırmağı tövsiyə edir.

Ekoloji Dayanıqlıq, Yaşıl Nəqliyyat Dəhlizləri: Beynəlxalq nəqliyyat layihələrinin icrası zamanı ekoloji tarazlıq prioritet olmalıdır. Ümumdünya Turizm Təşkilatının (UNWTO) yanaşmasına görə, multimodal nəqliyyat sistemlərinin (məsələn, hava limanından dəmir yoluna və ya dəniz limanına keçid) tətbiqi turistlərin səyahət vaxtını azaldır və hər yolçu-kilometrə düşən karbon emissiyasını minimuma endirir ki, bu da "yaşıl turizm" konsepsiyasına uyğundur [4, s.15]. Bu kontekstdə, dəmir yollarının inkişafı (məsələn, Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu) hava nəqliyyatına nisbətən daha az karbon izi yaratdığı üçün dayanıqlı turizmin prioritet alətlərindən biri hesab olunur [6, s.12]. OECD də Şərqi Tərəfdaşlığı ölkələrində, o cümlədən Azərbaycanda,

dəmir yolu və dəniz nəqliyyatının turizm axınlarında payının artırılmasını ekoloji dayanıqlılığın əsas şərti kimi irəli sürür [9, s.45].

Sosial Dayanıqlıq, Turizm Məkanlarının Şaxələndirilməsi: Müasir iqtisadi nəzəriyyələrdə "Nəqliyyat Dəhlizləri" anlayışı turizm axınlarının idarə olunmasında xüsusi yer tutur. Asiya İnkişaf Bankının (ADB) hesabatlarına görə, Orta Dəhliz (Middle Corridor) və CAREC kimi beynəlxalq layihələr təkcə yükdaşımaları deyil, həm də "İpək Yolu Turizmi"nin canlanmasını hədəfləyir. Dəhlizlərin inkişafı, marşrut üzərində yerləşən periferik və tranzit şəhərlərin "tranzit dayanaqdan" "turizm mərkəzinə" çevrilməsinə şərait yaradır [3, s.22]. Bu proses, turizmin paytaxt və ya əsas mərkəzlərdən kənardakı regionlara yayılmasını (şaxələndirilməsini) təmin edərək, yerli icmaların iqtisadi cəhətdən güclənməsinə və demoqrafik tarazlığın qorunmasına xidmət edir. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı ilə qəbul edilmiş "Strateji Yol Xəritəsi"ndə də regionların nəqliyyat-logistika infrastrukturunun inkişaf etdirilməsi turizmin şaxələndirilməsi və regionların sosial-iqtisadi inkişafının əsas hədəfi kimi vurğulanır [5, s.48].

Nəzəriyyədən praktikaya: Azərbaycan konteksti

Azərbaycanın coğrafi mövqeyi ona Şərqlə Qərb və Şimalla Cənub arasında mühüm tranzit qovşağı olma potensialını verir. Bu kontekstdə, beynəlxalq nəqliyyat layihələrinə investisiya qoyuluşu turizm inkişafının təbii uzantısıdır.

Bakı-Tbilisi-Qars (BTQ) Dəmir Yolu: Bu layihə təkcə regionlararası yükdaşımalar üçün deyil, həm də "Çoxgünlük Səyahət Turizmi" konsepsiyasının inkişafı üçün nəzəri zəmin yaradır. Turistlər bir regiondan digərinə asanlıqla keçərək bir neçə ölkəni əhatə edən turizm marşrutlarına daxil ola bilirlər.

İşğaldan Azad Edilmiş Ərazilərin Potensialı: Yeni hava limanlarının (Füzuli, Zəngilan, Laçın) inşası və Zəngəzur dəhlizinin açılması perspektivləri regional turizmin inkişafı üçün yeni nəzəri və praktiki imkanlar formalaşdırır [5, s.48]. Bu layihələr regionlara birbaşa daxilolmanı təmin edərək yeni turizm məkanları yaradır.

Nəticə olaraq, nəzəri yanaşma sübut edir ki, beynəlxalq nəqliyyat layihələri turizm sektorunun inkişafı üçün katalizator rolunu oynayır. Lakin bunun dayanıqlı olması üçün bu investisiyalar iqtisadi gəlirliliklə yanaşı, həm də ekoloji təmizlik və sosial ədalət prinsiplərini təmin etməlidir.

Azərbaycanın beynəlxalq nəqliyyat dəhlizləri: əsas layihələrin təhlili

Azərbaycanın Avropa ilə Asiya arasında coğrafi mövqeyi ölkəni regional və beynəlxalq nəqliyyat əlaqələrində açar oyunçuya çevirir. Ölkənin turizm sektorunun dayanıqlı inkişafı birbaşa olaraq həyata keçirilən strateji beynəlxalq nəqliyyat layihələrindən asılıdır. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasında ixtisaslaşmış turizm sənayesinin inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi" bu əlaqəni rəsmi olaraq təsbit edir [5, s.48].

Orta dəhliz (Trans-Xəzər beynəlxalq nəqliyyat marşrutu)

Orta Dəhliz Asiya-Sakit Okeanı regionu ilə Qara dəniz və Aralıq dənizi hövzəsini birləşdirən mühüm multimodal nəqliyyat marşrutudur. Bu dəhliz Azərbaycandan keçərək ölkənin həm nəqliyyat, həm də turizm potensialını kəskin şəkildə artırır.

Tranzit Turizminə Təsir: Orta Dəhlizin inkişafı, marşrut üzərindəki Bakı, Gəncə və digər şəhərlərin tranzit dayanacaqdan turizm mərkəzinə çevrilməsinə şərait yaradır [3, s.22]. Uzun məsafəli səyahətlər zamanı turistlər Azərbaycan şəhərlərində qısa müddətli dayanacaqlar edərək yerli xidmətlərdən, qonaqlamadan və gastronomiyadan istifadə edirlər. Bu, turizm gəlirlərinin böyük şəhərlərlə yanaşı, marşrut boyu yerləşən kiçik regionlara da yayılmasını təmin edir.

"İpək Yolu Turizmi"nin Canlanması: Tarixi İpək Yolunun bərpası konsepsiyası Orta Dəhlizin əsas hədəflərindən biridir. Bu, Avropalı turistlər üçün Mərkəzi Asiya mədəniyyətlərinə çıxış, eləcə də Çin və digər Şərqi ölkələrindən olan turistlər üçün Qafqaz və Avropa regionlarına səyahət imkanı yaradır. Bu layihə sayəsində regionlararası mədəni turizm axınları güclənir. ADB-nin hesabatları bu dəhlizlərin regional iqtisadi inteqrasiyanı sürətləndirməklə yanaşı, turizm məhsullarının

ortaq şəkildə bazara çıxarılmasına zəmin yaratdığını vurğulayır [3, s.25].

Bakı-Tbilisi-Qars (BTQ) dəmir yolu xətti

Bakı-Tbilisi-Qars (BTQ) regional turizm əlaqələrini dərinləşdirən ən mühüm infrastruktur layihələrindən biridir. Azərbaycan Dəmir Yolları (ADY) QSC-nin hesabatlarında BTQ-nin sərnişin daşımaları potensialı xüsusi qeyd olunur [6, s.8].

Regional Səyahət İmkanları: BTQ dəmir yolu xətti Azərbaycanın Gürcüstan və Türkiyə ilə birbaşa sərnişin əlaqəsini təmin edir. Bu, Transsərhəd Turizm və Çoxgünlük Turizm Marşrutlarının inkişafı üçün ideal şərait yaradır. Artıq turistlər rahat və ekoloji cəhətdən daha dayanıqlı (UNWTO prinsiplərinə uyğun olaraq daha az karbon izi ilə) bir nəqliyyat növü vasitəsilə Qafqaz regionunda vahid səyahət proqramları təşkil edə bilirlər [4, s.15].

Dayanıqlı Ekoloji Seçim: Avropa Birliyi və OECD-nin təşviq etdiyi "Yaşıl Nəqliyyat" siyasətinə uyğun olaraq, dəmir yolu nəqliyyatı hava nəqliyyatına nisbətən daha ekoloji seçimdir. BTQ layihəsinin genişlənməsi beynəlxalq turistlər üçün ekoloji cəhətdən şüurlu səyahət variantı təklif edir, bu da Azərbaycanda ekoturizmin və dayanıqlı turizm sənayesinin inkişafına dəstək verir [9, s.45].

Zəngəzur dəhlizi perspektivləri

İşğaldan azad edilmiş ərazilərdə nəqliyyat və turizm infrastrukturunun sürətli bərpası Azərbaycanda turizmin inkişafı üçün yeni strateji mərhələdir. Zəngəzur Dəhlizinin reallaşması perspektivi bu kontekstdə "Yeni Regional Turizm Mərkəzi" konsepsiyasını formalaşdırır.

Regional Əlaqələndirmə və Yeni Məkanlar: Dəhlizin açılması Naxçıvan Muxtar Respublikasına və Azərbaycanın əsas hissəsinə birbaşa quru yolu əlaqəsini bərpa edir. Bu, Naxçıvanın və Cənub-Qərb regionlarının turizm marşrutlarına inteqrasiyasını təmin edir.

Hava Limanı İnfrastrukturunu ilə İnteqrasiya: İşğaldan azad edilmiş ərazilərdə qısa müddət ərzində inşa edilən Füzuli, Zəngilan və Laçın beynəlxalq hava limanları Zəngəzur dəhlizi ilə birlikdə multimodal nəqliyyat qovşağı yaradır. Bu hava limanları

Mərkəzi Asiya, Yaxın Şərq və Türkiyədən gələn turistlərə Qarabağ və Şərqi Zəngəzur regionlarına birbaşa daxilolma imkanı verir. Prezident Fərmanında bu ərazilərdə ixtisaslaşmış turizm məhsullarının yaradılması turizmin şaxələndirilməsinin açarı kimi göstərilir [5, s.48].

İnteqrasiya və dayanıqlı inkişaf

Bu beynəlxalq nəqliyyat layihələri Azərbaycanda turizm sektorunun dayanıqlı inkişafı üçün iki əsas nəticəni təmin edir:

İnteqrasiya: Azərbaycanın qlobal və regional turizm marşrutlarına tam inteqrasiyası təmin edilir. Nəqliyyat dəhlizləri ölkəni qapalı bir məkan olmaqdan çıxararaq, regional turizm halqasının ayrılmaz hissəsinə çevirir.

Şaxələndirmə: Nəqliyyat əlçatanlığının artması paytaxt Bakıdan kənardakı regionların (Gəncə-Qazax, Qarabağ, Naxçıvan) turizm bazarına daxil olmasına kömək edir, bu da turizm gəlirlərinin ədalətli paylanmasına və sosial dayanıqlılığa xidmət edir.

Beynəlxalq nəqliyyat layihələrinin turizm sektoruna təsirinin təhlili

Azərbaycanın turizm strategiyasının uğuru, ölkənin qlobal nəqliyyat şəbəkəsinə inteqrasiya səviyyəsi ilə düz mütənasıdır. Təhlillər göstərir ki, beynəlxalq nəqliyyat dəhlizləri turizm sənayesinə iki əsas istiqamətdə təsir edir: əlçatanlığın artırılması və yeni turizm marşrutlarının yaradılması. Bu kontekstdə üç əsas strateji istiqamət üzrə təhlil aparmaq məqsədəuyğundur.

"Dəmir İpək Yolu": Bakı-Tbilisi-Qars (BTK) və Regional Turizm: Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu xətti ilkin mərhələdə yükdaşımalar üçün nəzərdə tutulsa da, onun turizm potensialı strateji əhəmiyyət kəsb edir. Bu layihə Avropa və Asiya arasında sərnişin daşınmasını təmin edən ən qısa quru yolu kimi çıxış edir. Tədqiqatlar göstərir ki, dəmir yolu turizmi (railway tourism) qlobal miqyasda artan trenddir və BTK xətti üzrə sərnişin qatarlarının tam gücü ilə iş düşməsi "Silk Road Express" tipli turpaketlərin yaranmasına səbəb olacaqdır. Bu, Gürcüstan və Türkiyə ilə birgə "kombinə edilmiş turlar"ın (multi-destination tourism) inkişafına təkan verir. Statistik göstəricilərə əsasən, dəmir yolu əlaqələrinin yaxşılaşdırılması qonşu ölkələrdən gələn turist

axınını orta hesabla 15-20% artırma potensialına malikdir [6, s.12].

Ələt Beynəlxalq Dəniz Ticarət Limanı və Transit Turizm: Xəzər dənizindəki ən böyük liman kompleksi olan Ələt Limanı, Azərbaycanı "Orta Dəhliz" (Middle Corridor) mərkəzi qovşağına çevirir. Limanın Azad İqtisadi Zona (AFEZ) ilə inteqrasiyası işgüzar turizmin (MICE - Meetings, Incentives, Conferences, Exhibitions) inkişafı üçün münbit zəmin yaradır. Təhlillər göstərir ki, tranzit sərnişinlərin ölkədə qısamüddətli qalması (stopover tourism) turizm gəlirlərinin artımında əhəmiyyətli rol oynaya bilər. Dünya Bankının logistika hesabatlarına görə, hər funksiyasını yerinə yetirən liman şəhərlərində xidmət sektorunun gəlirləri digər regionlara nisbətən 1.5 dəfə daha sürətlə artır [7, s.88]. Ələt Limanının inkişafı gələcəkdə Xəzəryanı kruiz turizminin formalaşması üçün də infrastruktur bazası rolunu oynayır.

Aviasiya İnfrastrukturı və Regional Əlçatanlıq: Heydar Əliyev Beynəlxalq Hava Limanı ilə yanaşı, işğaldan azad edilmiş ərazilərdə (Füzuli, Zəngilan) inşa edilən yeni beynəlxalq hava limanları turizmin coğrafi diversifikasiyası üçün həlledicidir. "Açıq Səma" (Open Skies) rejiminə keçid və aşağı büdcəli aviaşirkətlərin (low-costers) cəlb edilməsi, turizm xərclərinin optimallaşdırılmasına gətirib çıxarır. Statistika əsasən, birbaşa uçuşların olduğu regionlarda turistlərin gecələmə sayı, tranzit uçuşlarla müqayisədə 30% daha çoxdur [8, s.45]. Xüsusilə, Füzuli və Zəngilan hava limanları "Qarabağ turizm klasteri"nin dünya bazarına çıxışını təmin edərək, regionun dayanıqlı iqtisadi bərpasına birbaşa töhfə verir.

İqtisadi Səmərə və Dayanıqlılıq: Bu layihələrin hamısının kəsişdiyi nöqtə dayanıqlı inkişafdır. Beynəlxalq nəqliyyat dəhlizləri boyunca yerləşən rayonlarda (məsələn, Gəncə, Qəbələ, Şəki) kiçik və orta sahibkarlığın (KOB) inkişafı sürətlənir. İnfrastrukturun yenilənməsi turistlərin regionlara daha rahat səyahət etməsini təmin edir ki, bu da "turizm dollarının" yalnız paytaxtda deyil, bütün ölkə üzrə paylanmasına şərait yaradır. Bu, sosial bərabərsizliyin azalmasına və regional məşğulluğun artmasına xidmət edən strateji faktordur [9, s.34].

Nəticə

Aparılan tədqiqat və təhlillər bir daha sübut edir ki, Azərbaycanın turizm sektorunun dayanıqlı inkişafı, ölkənin beynəlxalq nəqliyyat infrastrukturuna inteqrasiyası ilə qırılmaz şəkildə bağlıdır. "Şimal-Cənub" və "Şərqi-Qərbi" (Orta Dəhliz) kimi qlobal nəqliyyat dəhlizləri Azərbaycanı sadəcə tranzit ölkə statusundan çıxararaq, qlobal turizm xəritəsində strateji bir qovşağa çevirməkdədir. Müəyyən edilmişdir ki, nəqliyyat layihələri ilə turizm sektoru arasında güclü sinerji mövcuddur; infrastrukturun modernləşdirilməsi turizm xidmətlərinin ixracını artırır, turizm axınının çoxalması isə yatırılan infrastruktur investisiyalarının iqtisadi səmərəliliyini təmin edir. Xüsusilə, Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu və Ələt Beynəlxalq Dəniz Ticarət Limanı kimi strateji obyektlər təkcə yükdaşımaqların həcmi deyil, həm də ölkənin turizm əlçatanlığını əhəmiyyətli dərəcədə yüksəldir.

Tədqiqatın gedişində aydınlaşmışdır ki, yeni nəqliyyat şəbəkələri turizmin yalnız paytaxt Bakı ətrafında deyil, regionlarda da inkişafına təkan verən əsas faktordur. Multimodal daşımaqların inkişafı turistlərin ölkə daxilində sərbəst hərəkətini asanlaşdırır ki, bu da "turizm gəlirlərinin" regionlar üzrə daha bərabər paylanmasına, yerli əhalinin məşğulluğunun artmasına və urbanizasiya proseslərinin tənzimlənməsinə sosial-iqtisadi töhfə verir. Bu baxımdan, işğaldan azad edilmiş ərazilərdə, xüsusilə Füzuli və Zəngilanda inşa edilən beynəlxalq hava limanlarının Zəngəzur dəhlizi ilə inteqrasiyası, Qarabağ bölgəsinin beynəlxalq turizm bazarına çıxışını təmin edən həlledici addım kimi qiymətləndirilir.

Mövcud potensialı tam reallaşdırmaq və nəqliyyat-turizm vəhdətindən maksimum fayda əldə etmək üçün kompleks yanaşma tələb olunur. Bu istiqamətdə, ölkəyə gələn turistlərin mobilliyini artırmaq məqsədilə dəmir yolu, hava yolu və ictimai nəqliyyatı əhatə edən vahid rəqəmsal bilet sisteminin tətbiqi məqsəduyğundur. Bununla yanaşı, "İpək Yolu" brendinin marketing strategiyasında aktiv istifadəsi və qonşu ölkələrlə birgə transmilli turizm marşrutlarının yaradılması Azərbaycanın regional

rəqabətqabiliyyətini artıracaqdır. Həmçinin, Ələt Azad İqtisadi Zonasında və böyük nəqliyyat qovşaqlarında tranzit sənişinlər üçün qısamüddətli istirahət və ticarət zonalarının yaradılması tranzit turizmdən əldə olunan gəlirləri artırmağa imkan verəcəkdir.

Yekun olaraq qeyd etmək olar ki, beynəlxalq nəqliyyat layihələri Azərbaycan iqtisadiyyatının "qan damarlarıdır". Bu damarların turizm sektoru ilə düzgün və strateji uzlaşdırılması, ölkənin qeyri-neft sektorunun gələcəyini təmin edən ən vacib amillərdən biridir. Azərbaycanın qlobal logistika mərkəzinə çevrilməsi prosesi, eyni zamanda onun dayanıqlı və rəqabətqabiliyyətli beynəlxalq turizm mərkəzi kimi formalaşmasını şərtləndirir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Prideaux B. The role of the transport system in destination development. *Tourism Management*, 2000;21(1):53–63.
2. Khadaroo J., Seetanah B. The role of transport infrastructure in international tourism development: A gravity model approach. *Tourism Management*, 2008;29(5):831–840.
3. Asian Development Bank (ADB). CAREC Tourism Strategy 2030. Manila: ADB. 2020.
4. UNWTO (World Tourism Organization). Transport-related CO2 Emissions of the Tourism Sector – Modelling Results. Madrid: UNWTO. 2019.
5. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı. "Azərbaycan Respublikasında ixtisaslaşmış turizm sənayesinin inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi". Bakı. 2016.
6. Azərbaycan Dəmir Yolları (ADY) QSC. Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu xəttinin perspektivləri və sənişin daşımaqları haqqında illik hesabat. Bakı. 2023.
7. World Bank. Middle Trade and Transport Corridor: Policies and Investments to Triple Freight Volumes and Halve Travel Time. Washington, DC: World Bank. 2021.
8. Dövlət Statistika Komitəsi (DSK). Azərbaycanı turizm və nəqliyyat: Statistik məcmuə. Bakı: DSK. 2023.

9. OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development). Promoting Sustainable Tourism in the Eastern Partnership Countries. Paris: OECD Publishing. 2022.

Fuad Mayis ADGOZALOV

Master's student at Azerbaijan Tourism and Management University

STRATEGIC IMPORTANCE OF INTERNATIONAL TRANSPORT PROJECTS IN THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE TOURISM SECTOR IN AZERBAIJAN

Summary

In the modern era, the parallel rise of tourism and logistics sectors within Azerbaijan's non-oil sector development strategy is of particular relevance. This article comprehensively examines the strategic role of international transport corridors and large-scale infrastructure projects in the sustainable development of Azerbaijan's tourism sector. During the research, the multiplicative impact of infrastructure investments on tourism revenues was studied comparatively based on the analysis of statistical indicators and strategic documents. The study analyzes the impact of the country's integration into transnational transport routes, such as the "North-South" and "East-West" (Middle Corridor) corridors, driven by its geostrategic position in the Eurasian space, on tourism flows. Specifically, the role of the Baku-Tbilisi-Kars railway, the Alat International Sea Trade Port, and the newly constructed international airports in the liberated territories in diversifying tourism routes is evaluated. Additionally, the contributions of the opening perspectives of the Zangezur corridor to the integration of regional tourism routes and the formation of a unified tourism space have been included in the research object. The article substantiates that the formation of modern transport infrastructure ensures the accessibility of tourism services by increasing not only freight transport but also passenger mobility. Consequently, it is demonstrated that international transport projects shape Azerbaijan not merely as a transit country but as a global tourism hub, and the synergy of these two sectors is of strategic importance for sustainable economic growth.

Keywords: Tourism in Azerbaijan, international transport corridors, sustainable development, logistics infrastructure, Middle Corridor, economic diversification, regional development.

Фуад Маис АДГЁЗАЛОВ

Магистрант, Азербайджанский Университет Туризма и Менеджмента

СТРАТЕГИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ТРАНСПОРТНЫХ ПРОЕКТОВ В УСТОЙЧИВОМ РАЗВИТИИ ТУРИСТИЧЕСКОГО СЕКТОРА АЗЕРБАЙДЖАНА

Резюме

В современный период параллельный подъем секторов туризма и логистики в стратегии развития ненефтяного сектора Азербайджана приобретает особую актуальность. В данной статье комплексно исследуется стратегическая роль международных транспортных коридоров и крупномасштабных инфраструктурных проектов в устойчивом развитии туристического сектора Азербайджана. В ходе исследования на основе анализа статистических показателей и стратегических документов было сравнительно изучено мультипликативное влияние инфраструктурных инвестиций на туристические доходы. В работе анализируется влияние интеграции страны в транснациональные транспортные маршруты, такие как «Север-Юг» и

«Восток-Запад» (Средний коридор), обусловленной геостратегическим положением страны в Евразии, на туристические потоки. В частности, оценивается роль железной дороги Баку-Тбилиси-Карс, Бакинского международного морского торгового порта Алят и новых международных аэропортов, построенных на освобожденных территориях, в диверсификации туристических маршрутов. Наряду с этим, в объект исследования включен анализ вклада перспектив открытия Зангезурского коридора в интеграцию региональных туристических маршрутов и формирование единого туристического пространства. В статье обосновывается, что формирование современной транспортной инфраструктуры обеспечивает доступность туристических услуг за счет повышения не только грузоперевозок, но и мобильности пассажиров. В результате доказывается, что международные транспортные проекты формируют Азербайджан не просто как транзитную страну, но и как глобальный туристический хаб, а синергия этих двух секторов имеет стратегическое значение для устойчивого экономического роста.

Ключевые слова: Туризм в Азербайджане, международные транспортные коридоры, устойчивое развитие, логистическая инфраструктура, Средний коридор, диверсификация экономики, региональное развитие.

Daxil olub: 13.02.2026